

billi l-malti lsien xami. U jiena rajt malajr li hu kien qal isewwa, ghaliex shabi l-Ingliži u l-Germaniżi tghallmu iġhidu sewwa l-*h* (hè) u l-*h* (het) imma hadd minnhom qatt ma tghallm lem iġhid il-*ghajn* u l-*gof*. U kemm-il darba l-ghorrief żelqu fin-niexef, u tqarqu bl-ikrah imħabba f'xi ittra li ma qrawx sewwa. Hekk dari kienu jaħsbu li l-*profeta* Isaia kien bin *Amos*, profeta wkoll, ghaliex Isaia jissejjaħ bin *Amos* imma ghorrief oħrajn, li kienu jafu jaqraw il-lhudi sewwa, raw li dan ma kienx minnu, ghaliex isem missier Isaia hu wiehed *Amos*, fil-waqt li isem il-profeta hu *Għamos*. U dan ma kienx hliel wiehed minn daww l-iżbalji li hađu l-ghorrief!

Il-lsien malti, mhux biss iġhinna nitgħallmu malajr il-lhudi u l-ilsna l-oħra tal-lvant, imma jġhinna wkoll biex nifhmu xi kliem b'dawn l-ilsna, li billi l-lum mejtin, ma jistax jiftiehem sewwa. Darba waħda konna qegħdin infissru mil-lhudi l-profeta Isaia, u ġietna l-kelma *qippod*. Is-surmast qal illi l-ghorrief ma kinux jaqblu fuq it-tifsir ta' din il-kelma lhudija, imma li aktarx kienet tisser bhima bix-xewk. Hawn jien harist lejn siehbi, Malti bhali, (1) u għedt lis-surmast li aħna Malta għandna bhima bix-xewk li nsejħulha *qanfud*. Mela *qippod* m'hix hliel il-qanfud, biss aħna daħħalna *n*, u biddilna l-*p* f'*f*, — żewġ ittri li ta' sikwit jittbiddu. Hekk daħħalna wkoll *n* fil-lhudi *ħazir* u għamilnieħ *ħanzir*. U hawn intbaħt li ħafna kliem malti m'hux hliel kliem lhudi b'*n* miżjuda. U dan għenni ħafna fl-istudju tal-Bibbja.

Ara kemm hu hekk.

Mita konna qegħdin infissru l-ktieb tal-Genesi, u ġejna fejn iġhid li Alla kien għadu ma baġħatx xita fuq l-art, imma kien jitle' l-*ed* u jsaqqi l-art kollha, inqalġhet taħwida fuq il-kelma lhudija *ed*. S. Glormu, fil-Volgata, fissirha u qal *jons* jġifieri *ghajn*. Imma s-surmast tagħna (2) kien iġhid li tisser *fuwar*. Jien ħsibt u rġajt ħsibt, židt dik l-*n* tal-malti u ġiet *ned*; *ned* tixbah lill-kelma maltija *nida*, u għedt: hawn aħna, *ed* hija *nida*, li f'dak iż-żmien kienet issaqqi l-art flok ix-xita. Hekk il-malti kien għajnuna kbira għalija!

Mhux biss. Min irid imur fl-artijiet tal-lvant għat-tfittix li semmejna fuq, ikollu x'jaqsam man-nies ta' daww l-artijiet, li l-bieċa l-kbira huma Għarab u jittkellmu bil-għarbi. Issa l-għarbi jixbah ħafna lill-malti u aħna l-Maltin nitgħallmuh f'radda ta'

(1) Dun Karm Zammit tan-Naxxar.

(2) P. E. Mechineau S. J. (Alla jaħfirlu).

salib, u għalhekk, wiehed ikun jista' jittkellem ma' daww in-nies u jifhimhom bla ma jħallihom iqarrqu bih. Hawn il-malti iġhinna wkoll.

Huwa l-malti għat-tiżjin ta' moħħna u għall-għerf biss iġhinna? Bil-malti ma naqalġhux ħobż? Min iġhid hekk, ikun qiegħed jittqarraq bil-bosta. Għal dak li għidna fuq—li l-malti jixbah l-għarbi u li għalhekk aħna l-Maltin malajr nitgħallmu l-għarbi—kemm maltin qegħdin jaqilġhu ħobżhom mal-Għarab fl-Alġerija fit-Tunisija, (u kienu fit-Tripolitanja) u fl-Arabja u fl-Afrika wkoll!

Mela l-malti jiswielna għal kollox, jiswielna għal ruħna, jiswielna għal ġisimna, u jekk ma kienx hekk, il-malti għandna nħobbuh, inġożżuh u nitgħallmuh, għax hu l-ilsien tagħna, l-ilsien ta' art twelidna, l-ilsien ta' ommijietna, l-ilsien li hu wiehed minn l-eqdem tad-dinja, li bih għedna l-ewwel kelmiet ta' ħajjietna.

Dun Pietru Pawl.

DWAR IL-KELMA "LAHWA"

Din il-kelma "lahwa" ninqadew biha biex insejħu lil shabna f'daqqa jew lil xi miġimġha ta' nies mita nkunu rriduhom jiftu widnejhom għal dak li nkunu sejr infehmuhom. Xinhi din il-kelma "lahwa"? Hi miktuba sewwa hekk? Jew trid tinkiteb "l-ahwa"?

Din il-kelma ninqadew biha bhala sejħa (vocativo) u miktuba l-*ahwa* jiġi li fiha żewġ kelmiet, waħda minnhom b'bixra ta' artiklu: Huwa fil-vokattiv jidħol l-artiklu? Aħna mita nitkellmu ma' miġimġha ta' nies, kif ngħidu? Ngħidu: *Maltin*, *Għawdxin*, *tfal*, *isimġhuna*, ma ngħidux: *il-Maltin*, *il-Għawdxin*, *it-tfal*, *ersqu isimġhuna*. Jġifieri ma ninqadewx bl-artiklu. Mela l-ittra l ta' *lahwa* ma hix artiklu. Ghaliex mela ngħidu *lahwa* u mhux *ahwa*?

Meta nscjhu nistc u ninqdew bil-klejma ja , .t u ngh14

qieg da fl«> ./"• bi_ hawn insibu li l.k.e. .
 ImW° • i/ e-/!//« isiru fil-malti///,,, /,/r j t t Kemm Hsem g andha 1-g ira ira tag na? A mn c » »
 »«•* t f at ta -gharbi »ir / fil-malti. lnsib? M
 " l " m , ^ n ' u bil-kelm. /«*««. il-Gharbi jsejja bi|-l!M t f f c w - Bil-latin a na nsej ulha <7« , £5 T 3 ^ 3 ^
 , a Pa n n / V , a wa. Mela g andna „if h „ u i u S | u semmew a ^ jew , fc * fc . fa 5 ' 1 (3 ^ 3 ^
 * W " f f ' • m a h i x a r t i k l u ; i m m a q i e g d a , % L i u M e l a . e à g r a f u l a t i n , u b d a n l - i s e m u k o l l i n s i b u h a Z -
 t m V t a q s i r a t a ' / « u g a l h e k k i l - k t . b ? S L t a ' i s k m z j o n y i e t m i s j u b i n M a l t a u G h a w d e x . l G n S i
 ^ ; ; V V t ? t i t t i e e d b ' a r t i k l u - m a h i x t a j b a . / £ * B C o l l s e m m e w h a G a u / o s t g a l l - m q a s h e k k j i d h e r f l d s k m z j o n i n e t
 W T S t a d - k i t b a t a ' / a n w a g h a x d i n t i s t a ' t i t t i e e d b h a d b a J J j g n e n i j i e t t a l - K n i s j a , (i) m s i b u 1 - i s e i n G a u d o m e t e t e j i i f e r i G a w -
 1 ? * * * « « . * h e k k w e e d _ n s , a j e h o d h a 1 « R M d n u i a g n e n i j i e t t a l - K n i s j a , (i) m s i b u 1 - i s e i n G a u d o m e t e t e j i i f e r i G a w -
 l , n > a g a n d n i e x - i l - k e l m a l a x o r t o r a m . n n d . k i n s i b u f i l . i e x t a M a / a t j e w G h a w d e x d e j n M a t t a . M a j i s t a x i k u n h e m m
 k l i e m - l a n - i c h e d u l - a n q a s l - t e o r . J e k k g a n d n a n i k t b u h a t w e g h i r l i G a u d o m a t t i s s e r x G h a w d e x , g a x i l - k i u i e b i e d i l -
 1 - a h j a r n i k t b u h a s i h a " l a w a " , m k e l l a n i k t b u " a w a " j e w l k e l m a M e l e t e b i e x j a g e l b i r - r e q q a k o l l h a ' l G a u d o s t a ' d e j n
 n l w a a v v o l j a n k u n u n i k t b u x o r t ' o r a m i l l i j i n g a d , b a s t a b ' M a l f i M a l t a m i n n G a u d o s i e o r b o g o d m i n n M a l t a . J e k k n i b q g u
 a k i a r t a j j e h . s e j r i n 1 - u r a n i l t a q q u m a ' i s e m i e o r , m a 1 - i s e m f e n i j u G a w i ,
 f ' i s k r i z z j o n i f e n i j a t a t - t i e n i j e w t a t - t i e l e t s e k l u q a b e l K r i s t u .

O. V.

Jekk wie ed jàti daqqa ta'g ajn lejn dil-kotra ta' ismijiet qajla jintebah lihuma kollha ji u minn xulxin, kollha mnisslin minn idd wie ed. Nafu li Gautos taqbel ma'Gawl, uli Gaudisium tixbah lil G awdex jew Gawdex, imma kifjista' jkun li Gozo ejja minn Gawl, li Gautos ti i minn Gavidisium ?

Inwie eb fil-qosor kemm nista'. Il-kelma Gaudisium mhix a a o r a l i e f l i b s a l a t i n a t a l - k e l m a m a l t i j a j e w g a r b i j a G h a w - d e x . B i h a j i n q d e w b i s s , s a f e j n n a f j i e n , i l - M a l t i n . I l - k e l m a G o z o (=God+so) tidher imnissla minn Gaudisium jew minn Gandos; f'wa da u fl-o r a j i n s a b u t - t l i e t g e r u q ^ . r f . J . U l - k e l m a G a w * d e x m i n n m i n h i e j j a ? A . P r e c a j a s e b l i h i e j j a m i l l - k e i m a j u d i j a g h a d a x a j e w g a r b i j a g a d a s a // t f i s s e r g a z z a , g a x G a w d e x g a n d u 1 - g a m l a t a ' g a z z a . (2) . M a n a q b e l x m i e g h u . J i e n , m i n n g a l i j a , i l - k e l m a G a w d e x h i 1 - k e l m a G a u d o s t a t k i s j a P a r b i j a . 1 1 - G a r a b i g i d u u j i k l b u G a w d a x m h u x G h a m t t s t " m i n n G a u d o s s a G a w d a x m a h e m m x e j n ^ » » G h a w d e x j e w G a w d a x e j j a m i n n G a u d o s . U f f * ^ J

Ma nahsibx li1-ittra / ta' ltim, Isir, lemin, ete.kif ukoll ta' ia wa <lieghda flok 1-ittra /' ta' jatim fiiim, Tripli) jta, jemin et . u t s ' j a m a l - k e l m a a w a . I n s i b u l i 1 - i t t r a / t i n g a q a d u k o l l f i k l i e m i e h o r l i m a j i b d i e x b l - i t t r a d g a j f a / , s e w k l i e m l i e j m i s - s e m i t k u , k e m m k l i e i n i e o r l i e j m i t - t a l j a n j e w m i n n M s q a l l i , t r . l a n a s (m m n a n a s) l i f g a (m i n n i f g a) l a b r a m) b r a) l i x k a (m i n n e s c a) l a s i a (m i n n a s l a) l a b i u (m i n n M J . u , i s i r b a l a j i e d a (p r o s t e s i) t a ' i t t r a l i q u i d a l i d e j j e m i k W / u k e m m h u h e k k n a r a w f i l - k e l m a n u a l i b i - j i e d a t a l - l i q u i d a * t m t p e r d M i m i l a z i o n e d i c o n s o n a n t i C f r : / u a / i u m i a / n * S S T ' - < J / . : . n d n a K » » > c k k n i f h m u l i / b a l a i t t r a d g k j " h d a b " a o k a l , t . n = h a q a d d i k i l = k e l m H H i k t a r X f i o r a j n I S

h* U r a f i l M w / t y , t i d h e r m a g q u d a g a l k o i i o x m a l - k a t s i k L i p s i a e r g i > f a I ? 8 (2 " 1 8 1 , 1 3 . (9) A c t a P e i r i e t P a u t i f r - A c t a A p o s t o l o r u m A p o r r y p h a , e d .

(?) Malta Cananta, Malta, 1904. fa * ^ 5 6 .